

R E C E N Z J E

Prawo Kanoniczne
58 (2015) nr 1

Mirosław Sander OP, *Il delitto di attentata ordinazione sacra di una donna. La ratio legis teologica, l'evoluzione storica della normativa e commento alla legge vigente*, Romae 2013, ss. 192+7.

Książka jest rozprawą doktorską ks. Mirosława Sander, dominikanina, przedstawioną na Papieskim Uniwersytecie św. Tomasza w Rzymie. Jej przedmiotem była pogłębiona analiza przestępstwa jakim jest usiłowanie wyświęcenia kobiety w Kościele łacińskim. Podjęty temat w ostatnich latach był szeroko dyskutowany i były także przypadki ordynacji kobiet np. w USA, Austrii czy dawnej Czechosłowacji. Wprawdzie sporadyczne to fakty, które miały swoje inspiracje w ideach zrównania płci i prawach człowieka, w tym kobiet, ale były bardzo nośne. Autor podjął problem zakazu święcenia kobiet nie tylko od strony prawa kanonicznego, ale także przeanalizował racje teologiczne, ukazując całość z perspektywy historycznej. Argumenty przeciwne święceniu kobiet zostały wyartykułowane i przybliżone treściowo w różnych częściach książki. Na recenzowane opracowanie składają się: wstęp, I część i II część, każda po trzy rozdziały, zakończenie, bibliografia, wykaz skrótów, załączniki i spis treści. Autor dokonał bardzo szerokiej kwerendy źródeł i oparł dzieło na fundamentalnych dokumentach Kościoła dotyczących zakazu święceń kobiet. Są to: Deklaracja *Inter insigniores* Kongregacji Nauki Wiary z 15.10.1976 r., List apostolski Jana Pawła II *Ordinatio sacerdotalis* z 1994 r., Motu proprio Jana Pawła II, *Ad tuendam fidem* z 18.05.1998 r., Deklaracja Kongregacji Nauki Wiary z 11.2.2000 r., Dekret tejże Kongregacji z 20.12.2002 r. o ekskomunice kobiet ordynowanych, Dekret ogólny Kongregacji Nauki Wiary z 19.12.2009 r. oraz Normy *de delictis gravioribus* wymienionej Kongregacji z 21.05.2010 r. Praca jest również oparta na bardzo licznej literaturze wielojęzycznej.

Książka, jak stwierdzono wyżej, została podzielona na dwie części. Pierwsza część jest poświęcona racjom teologicznym, które stoją u podstaw, że jest kara kościelna za usiłowanie wyświęcenia kobiety. Rozdział I „La dottrina classica della Chiesa cattolica riguardante l'ordinazione delle

donne” przedstawia doktrynę Kościoła od strony biblijnej, teologicznej, tomistycznej, patrystycznej i historyczno-prawnej. Z niego wynika, że Ojcowie Kościoła i teolodzy średniowieczni, opierając się na tekstach biblijnych Rdz. 3.16, 1Kor 11 i 1Tym 2,12, podkreślali zależność i podporządkowanie kobiety mężczyźnie. Myśl św. Pawła zdominowała doktrynę, która wykluczała kobiety z posługi sakralnej. W sumie aż do końca średniowiecza Magisterium zabraniało święcenia kobiet i nie było sprzeciwu w tym względzie we wspólnocie kościelnej. To zmieniło się za czasów reformacji.

II rozdział zatytułowany jest „La contestazione del Magistero della Chiesa cattolica vietante l’ordinazione femminile”. Przedstawia on najpierw idee Lutera i nauki protestanckiej w sprawie ordynacji i miejsca kobiet we wspólnocie kościelnej, a następnie pozycję kobiety w Kościele katolickim podczas i po Soborze Watykańskim II. To na tym ostatnim wypracowuje się ideę kapłaństwa powszechnego opartego na chrzcie świętym w odróżnieniu od kapłaństwa hierarchicznego, które jest zastrzeżone mężczyznom, i jednocześnie ustala się możliwości współuczestniczenia kobiet w życiu liturgiczno-sakramentalnym. Magisterium Kościoła katolickiego, w przeciwieństwie do protestantyzmu i anglikanizmu, opiera się na wierności Pismu świętemu i Tradycji, i otwarte na Ducha Świętego autentycznie interpretuje i strzeże depozyt wiary.

Wreszcie III rozdział zawiera odpowiedź na powyższe trendy poprzez analizę kluczowych dokumentów Magisterium Kościoła, zaczynając od Deklaracji *Inter insigniores* z 1976 roku. Z przeprowadzonych analiz dokumentów, wyżej wyliczonych jako źródła opracowania, wynika, że były dwie racje decydujące o stanowisku Kościoła katolickiego względem ordynacji kobiet: Tradycja i natura sakramentu święceń. Tradycja jednoznacznie bowiem wykluczała kobietę od święceń, gdyż Kościół nie czuł się upoważniony przez Chrystusa do ich ordynacji. Także natura sakramentu kapłaństwa, które jest działaniem *in persona Christi*, domaga się osoby męskiej. Te racje teologiczne tj. Tradycja i natura sakramentu święceń, moim zdaniem, zostały przekonująco i wnikliwie przedstawione w tej części rozprawy.

Z kolei druga część rozprawy jest analizą przestępstwa w aktualnym porządku kanonicznym w perspektywie historycznej. Rozpoczyna ją rozdział pt. „Evoluzione della legislazione ecclesiastica riguardante l’esclusione delle donne dai ministri sacri”. Opinie Dekretu Gracjana, dekretystów i dekretalistów w tej materii oraz komentarz do CIC z 1917 i 1983 roku stanowiły główny wątek narracji Autora. Z opinii tych pierwszych wynika, że kobiety były przez ówczesne prawo wykluczone z niektórych funkcji

w Kościele, w tym ze święceń. Kanoniści średniowieczni przywoływali w większości zakazy, które funkcjonowały w Kościele antycznym. Z kolei kodeks pio-benedyktyński, zawierający przepisy w których świeccy byli tylko biernymi członkami Kościoła, umieszczał także daleko kobiety od udziału w misji Kościoła. Zdecydowanie zmienił pozycję prawną kobiet Vaticanum II i konsekwentnie kodeks Jana Pawła II.

II rozdział tej części zatytułowany „La nascita della legge penale vietante le ordinazioni delle donne” zawiera analizy rodzących się współcześnie dokumentów Stolicy Apostolskiej. Prawo w tym okresie było głównie kształtowane przez konkretne przypadki święceń kobiet, i tak dekret generalny z 19.12.2007 roku ma swoje źródło po przypadku Danubio, zaś Normy z 2.05.2010 roku były wynikiem spraw z Saint Luis z 2007 roku i sprawy Roy Bourgeois z 2008 roku w Stanach Zjednoczonych. Kreowane prawo usiłowało ewolucyjnie rozwiązać trudności nie tylko z punktu widzenia teologicznego, ale przede wszystkim kanoniczno-karnego.

W ostatnim rozdziale zostały przedstawione elementy podmiotowe, przedmiotowe i sankcja karna za przestępstwo polegające na usiłowaniu ordynacji kobiety i tym samym jest on znakomitym komentarzem do kanonicznego prawa karnego. W studium ustala się, że przestępstwo popełnia katoliczka, obrządku łacińskiego lub wschodniego, zakonnica lub świecka osoba, także szafarz katolicki, obu obrządków, który udzielił święceń. To przestępstwo może zaistnieć tylko z winą umyślną. Wierni Kościoła łacińskiego zaciągają ekskomunikę *latae sententiae* zastrzeżoną Stolicy Apostolskiej, natomiast katolikom wschodnim jest wymierzana [*ferendae sententiae*] ekskomunika większa, też zarezerwowana Stolicy Apostolskiej. W przypadku duchownych udzielających święceń może być nałożona także kara wydalenia ze stanu duchownego, w przypadku zaś zakonnika lub zakonnicy kara wydalenia z instytutu. Podkreśla się przy tym, że sprawiedliwość w kanonicznym prawie karnym zawsze zawiera dwa elementy tj. element pojednawczy i naprawczy. Ten pierwszy przejawia się w dialogu, w mediacjach, upomnieniu braterskim i przebaczeniu. Element naprawczy jest realizowany za pomocą interwencji karnych, to jest cenzur, kar ekspiacyjnych, środków karnych i pokuty.

* * *

Podsumowując całość należy podkreślić, iż w omawianej monografii ks. Mirosław Sander podjął tematykę niezwykle interesującą i sporadycznie poruszaną w literaturze, zwłaszcza polskiej. Pozwala ona na lepsze zrozumienie *ratio legis* tego problemu i zamysłu najwyższego prawodawcy

kościelnego w tej kwestii. Przedstawiona dysertacja jest cennym wkładem w rozwój badań nad święceniami w Kościele. W ocenie tej dysertacji można nadmienić o solidności źródłowej i literackiej poszczególnych rozdziałów. Twierdzenia znajdują swoje uzasadnienia. W pełni podzielam poglądy Autora wynikające z badań. Praca jest znakomitym przykładem, jak interesujące jest zbadanie racji teologicznych stojących u podstaw rozwiązań karnych tego przestępstwa. Z jednej strony frapujące jest również dojrzenie niektórych ujęć prawnych, ostrożność i delikatność w podejściu do tego problemu, a z drugiej strony niepokoją ruchy feministyczne w Kościele. Autor w rozprawie ukazał też rozwój doktryny i dyscypliny w tej materii w okresie tak długiego okresu w dziejach chrześcijaństwa, a to wymagało pewnej dyscypliny i konsekwencji badawczej, by nie zgubić tematu.

Ważnym ustaleniem studium jest to, że wierność Objawieniu, Tradycji i autentycznej interpretacji natury sakramentalnej święceń, Magisterium Kościoła nie może złożyć deklaracji o możliwości święcenia kobiet. Motu proprio Jana Pawła II *Ordinatio sacerdotalis* z 1994 roku w sposób definitywny określa niemożliwość święcenia kobiet. Ze studium wynika, że rozwiązywanie poszczególnych przypadków symulacji święceń napotykało na trudności, nie tylko z punktu widzenia teologicznego, ale także kanoniczno-prawnego. Stąd ważne było ustalenie elementu podmiotowego, przedmiotowego i karalności przestępstwa umyślnego.

Podstawową wartością tej publikacji jest usystematyzowany i logiczny wywód. Autor zgromadził i wykorzystał bogatą bibliografię przedmiotu i dokonał umiejętnej analizy kluczowych dokumentów. Godna podkreślenia jest rzetelność badawcza i wyprowadzane wnioski z analiz. Bardzo są też cenne syntetyczne podsumowania poszczególnych rozdziałów. Zakończenie, a to warto podkreślić, zawiera racjonalne i instruktywne wnioski, które świadczą o wysokim poziomie merytorycznym. Przypisy są liczne, nie-szablonowe i rozbudowane. W sumie praca jest dobrym dziełem od strony treściowej i formalnej. Stanowi ona twórczy wkład do badań nad problematyką pozycji prawnej kobiety w kontekście przestępstwa usiłowania dokonania wyświęcenia kobiety na kapłana w systemie prawa kościelnego. Praca jasno i wyraźnie pokazała źródła i argumenty przemawiające za zakazem święcenia kobiet, ale też pokazała niektóre punkty współczesnych trendów. Praca stanowi dojrzałe i samodzielne rozwiązanie problemu naukowego i, jak się wydaje się, ma ona wartość nie tylko z punktu widzenia kanonistyki.

Pewien niedosyt pozostawiają tylko skrótowe opisy kazusów, które wywołały dyskusję wokół święceń. Autor wprawdzie w załącznikach zamieścił

dekrety, które były stanowiskiem Rzymu w tych sprawach, ale zbyt lakonicznie je wykorzystał w publikacji. Każdy z tych przypadków był prawnie złożony i szczegóły w nich były ważne. Nie mniej książka jest wartościową pozycją naukową i godną polecenia nie tylko kanonistom.

ks. Henryk Stawniak SDB

O. Przemysław Michowicz OFMConv., *La dimissione facoltativa dall'Istituto religioso secondo il Codice di Diritto Canonico del 1983. Le problematiche nell'applicazione della procedura*, Pontificia Università Lateranense, Romae 2013, ss. 325.

Publikacja o. P. Michowicza będąca przedmiotem recenzji jest dysertacją doktorską napisaną i obronioną na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie w czerwcu 2013 r. i w tymże roku wydana w całości drukiem. O. P. Michowicz, zdecydował się zmierzyć z problemem trudnym w życiu zakonnym, wciąż aktualnym, a nawet nasilającym się w ostatnich latach i ewidentnie przykrym w swych skutkach. Wykluczenie bowiem zakonników z instytutu, przeprowadzane przez właściwego przełożonego należy do najsurowszych środków stosowanych wobec niepoprawnych osób konsekrowanych. Biorąc zaś pod uwagę trzy sposoby wydalenia zakonnika według obowiązującego prawa kanonicznego tj. *ipso facto*, *ab homine* obligatoryjnego i fakultatywnego, o. P. Michowicz obrał ostatni z nich, którego zasadnicza trudność polega na podjęciu właściwej decyzji przez przełożonego zakonnego, co do ewentualnego rozpoczęcia procesu wydalenia zakonnika czy też zastosowanie innych, znacznie łagodniejszych środków zmierzających do poprawy życia winnego. Brak decyzji lub niewłaściwe rozeznanie sytuacji mogą przynieść szkodę – jak podaje Autor we wprowadzeniu do dysertacji – instytutowi, osobom trzecim, Kościołowi, a w końcu samemu zakonnikowi.

Zamiarem recenzowanej publikacji jest przestudiowanie instytucji wydalenia fakultatywnego nie tylko z punktu widzenia teoretycznego ale przede wszystkim od strony praktycznego zastosowania jej w życiu zakonnym, ponieważ jak zauważa Autor, nie tylko popełnienie przestępstwa stanowi powód do wydalenia zakonników ale ustawiczne zmiany